

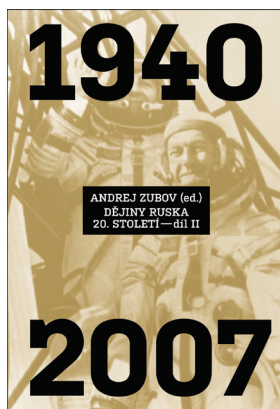
■ Andrej ZUBOV (ed.)

Dějiny Ruska 20. století, 1940–2007

Argo, Praha 2015, 769 s.

Málokterému historickému dílu se v dnešní době poštěstí, aby mu tuzemská masmédiá věnovala větší pozornost. Pro práce zahraničních autorů to platí dvojnásob. Světovou výjimku v tomto ohledu představovalo vydání českého překladu druhého dílu obsáhlé syntézy nejnovějších ruských dějin, kterou pod vedením ruského historika a politologa Andreje Zubova sepsal autorský kolektiv čítající přes čtyři desítky převážně ruských historiků zabývajících se dějinami Sovětského svazu, východního bloku a post-sovětského geopolitického prostoru. Nechybí mezi nimi tak věhlasná jména jako Richard Pipes či Vladislav Zubok. Na knize se však podíleli i odborníci z dalších oborů, například filozofie, filologie, dějin náboženství nebo práva. Nutno dodat, že spíše než kvůli kvalitě samotného textu se oči médií upnuly na recenzované dílo kvůli osobě hlavního autora. Andrej Zubov, někdejší profesor Státního institutu mezinárodních vztahů v Moskvě, jehož badatelským polem jsou především politické systémy a dějiny náboženství, získal v západním světě věhlas, když v roce 2014 v tisku odsoudil ruskou anexi Krymského poloostrova, za což následně přišel o místo. Od té chvíle ho provází pověst oběti cenzury a perzekuce odpůrců oficiálního vládního kurzu v současném Rusku. Zubov se od Kremlu nadále velmi ostentativně distancuje, což koneckonců zdůrazňuje i anotace českého překladu jeho aktuálního opusu. Daná proklamace nepochybně vzbuzuje jistou obezřetnost – kriticky smýšlejícímu čtenáři se do mysli bezprostředně vkrádá otázka, zda historická práce, která se mu dostala do rukou, je skutečně psána dle klíčového přístupu *sine ira et studio*.

Dílo *Dějiny Ruska 20. století* s podtitulem *1940–2007* je druhým a zároveň posledním pokračováním obsáhlé syntézy nedávné ruské historie a přilehlého geopolitického prostoru. (Zubov se nicméně nechal slyšet, že plánuje vydat rozšířené, aktualizované vydání,

kteří bude dovedeno až ke znovuzvolení Vladimira Putina ruským prezidentem v roce 2012.) Navazuje na díl první, který je ukončen vypuknutím druhé světové války v Evropě. V českém překladu vyšel v roce 2014 s názvem *Dějiny Ruska 20. století, 1894–1939*. Jedná se o velmi ambiciózní pokus shrnout bouřlivé historické období, které přineslo dvě světové války a brutální diktaturu, v důsledku čehož ruský areál zažíval bezprecedentní hrůzy a zaznamenal ztráty v řádech desítek milionů lidských životů. Kniha se však v žádném případě neomezuje pouze na tyto tragické aspekty moderních ruských dějin. Zabývá se jak politickým, tak společenským, hospodářským, kulturním i náboženským vývojem.

Práce je v mnoha ohledech velmi zdařilá. České odborné i laické veřejnosti přináší faktograficky i interpretačně bohatý přehled ruské historie minulého století s krátkým přesahem do nového tisíciletí, kdy došlo k určité stabilizaci krize ruského státu, jež nastala po kolapsu Sovětského svazu. Čtivě podaný, byť mnohdy hutný výklad se opírá především o poznatky ruské historiografie, přičemž u jednotlivých kapitol odkazuje na často rozsáhlou sekundární literaturu. Čtenář se tak může seznámit s pohledem ruských vědců na celou řadu zásadních událostí nedávné doby. Tato optika přitom v českém prostředí rozhodně není všeobecně známá. Cenné jsou v tomto ohledu především kapitoly věnované druhé světové válce a následnému bipolárnímu uspořádání světa.

Text je na mnoha místech proložen delšími citacemi z primárních pramenů, ať již oficiálních dokumentů či memoárů. Čas od času je popis událostí doplněn též poznámkou editora nebo autora příslušné kapitoly nabízející hlubší zamyšlení, mnohdy s moralizujícím nádechem a sklonem pustit se na pole filozofie dějin. Právě tyto pasáže mohou faktograficky hutné dílo učinit lépe stravitelným pro širší veřejnost. Práce přitom našťastí jen málo sklouzává do oblasti alternativní historie. Hlavní spekulaci tak představuje teze, že pokud by nebylo bolševismu, nemusela by proběhnout druhá světová válka. Poselství knihy, které Zubov prezentuje v závěru, je jednoznačné a dá se s ním plně souhlasit: dvacáté století znamenalo pro Rusko katastrofu. Ztratilo samo sebe, své duchovní vzezření, byla přetržena kontinuita jeho elit. Autor realisticky předpokládá, že náprava bude velmi dlouhá. Nabádá tudíž Rusy k určité národní semknutosti. Za velkou komplikaci, kterou v knize několikrát akcentuje, považuje fakt, že stávající Ruská federace právně nenavazuje na Rusko před bolševickým převratem, ale na Sovětský svaz. Nutno dodat, že autor v této souvislosti korektně připouští značné komplikace, které by mohly nastat na mezinárodní scéně, pokud by tomu bylo naopak.

Nelze tvrdit, že práce netrpí určitými chybami a nedostatky. Koncepčně se jedná o komplexní, nikoliv politické dějiny. Je tedy pochopitelné, že výklad bylo nezbytné rozdělit a jednotlivým aspektům věnovat patřičný prostor. Zvolený poměr je většinou vyvážený, s výjimkou snad až příliš rozsáhlého a podrobného popisu vývoje v ruských církvích, především pak pravoslavné. Ten nápadně kontrastuje například s pouhým základním nástinem sovětské zahraniční politiky v jistých obdobích. Též rozbor politického dění by občas nepochybně mohl jít více do hloubky, což platí například pro brežněvovské období. Zdá se, že problémem není ani tak menší zájem ruské historiografie o pověstnou „éru stagnace“, ale spíše obecná zainteresovanost Andreje Zubova v dějinách nábo-

ženství. Autor se koneckonců netají svou hlubokou religiozitou. V tomto světle nepřekvapí, že knihou se táhne až přehnaná akcentace křesťanské morálky, která je mnohdy implicitně prezentována jako *jediná* alternativa devastujícího bolševismu.

Text na některých místech přináší kontroverzní či příliš jednostranná hodnocení, především v aspektech přímo se netýkajících sovětských, resp. ruských dějin. To platí například o jisté adoraci srbského generála Dragoljuba Milajloviće a jeho odhodlání bojovat proti komunismu či zavádějící definici Afrického národního kongresu. Též běloruský autoritářský vůdce Alexandr Lukašenko je kategoricky označen za osobu, vůči níž v této postsovětské republice neexistuje alternativa. Dílo si ostentativně klade za cíl být „nezávislé na prokremelské propagandě“. Z tohoto úhlu pohledu je zarážející, že výklad teze o tzv. barevných revolucích, tedy prozápadních, liberálně orientovaných převratech v bývalých státech SSSR, se prakticky blíží oficiálnímu výkladu současné ruské vládní garnitury (s. 706).

Knihou pojednává též o historických událostech velmi nedávné minulosti, které z principu nemůže hodnotit s dostatečným odstupem a na základě relevantního souboru pramenů. V tomto směru jde spíše o základní přehled s určitým politologickým přesahem. (Za velmi zdařilý nicméně můžeme považovat úsek věnující se transformaci politického systému v postsovětském Rusku.) Některé závěry se tak pochopitelně časem mohou ukázat chybné. Jako příklad uvedme interpretaci určitých opatření ruského prezidenta Vladimira Putina v letech 2006–2007. Ta jsou hodnocena jako prakticky definitivní rozchod s komunistickým dědictvím země. Současná realita, především obnovené oslavování vybraných segmentů sovětské historie a přebírání některých tehdejších propagandistických narativů ruským režimem, tuto tezi vyvrací.

Velký počet autorů nepochybně kladl na hlavního editora enormní nároky. Bylo nutné sladit odlišné interpretace. Některé kontradikce však

přetrvaly. Zmíňme například zásadní otázku rozuzlení krize polského komunistického režimu na počátku 80. let. Nejprve je správně uvedeno, že polský vůdce Wojciech Jaruzelski při vyhlášení válečného stavu a potlačení protikomunistické opozice věděl, že zahraniční zásah je vyloučený. Jen o pár stran později se však dočteme pravý opak, který fakticky přejímá Jaruzelského zpětnou apologetiku o hrozící sovětské vojenské intervenci.

V rozsáhlém textu se nepodařilo odstranit všechny překlepy a faktografická pochybení. Například XXIII. sjezd KSSS se neuskutečnil v roce 1967. Též nástin vývoje závodů v dobývání vesmíru mezi USA a SSSR obsahuje hrubé chyby týkající se chronologie amerického lunárního programu Apollo. Do tisku pak dokonce pronikla i pracovní poznámka českého překladatele pro korektora (s. 553).

Zubovův doslov k českému vydání přespříliš zdůrazňuje, že komunismus byl do Československa dovezen spolu s Rudou armádou. Tento názor přitom dnes můžeme považovat z vědeckého hlediska za překonaný; spíše již pouze dožívá v tendenčním, *antikomunistickém* politickém diskurzu. Pro českého čtenáře bude přínosný velmi strážlivý a vášnivých emocí prostý pohled na poválečný odsun německého obyvatelstva z československého pohraničí. Naopak za nepřilíh zdáříl můžeme považovat zmatené shrnutí událostí listopadu 1989 v ČSSR a následného dělení státu. Je nutno mít na paměti, že práce se primárně zabývá jiným geopolitickým regionem, přičemž výklad kolapsu komunistického režimu v SSSR a rozpadu této mocnosti je zpracován velmi dobře.

Přes výše uvedené nedostatky můžeme druhý díl *Dějiny Ruska 20. století* označit za poměrně kvalitní syntézu moderních dějin ruského a euroasijského prostoru, která nepochybně převyšuje doposud (alespoň v češtině) vydané práce podobného typu. Laické veřejnosti může posloužit jako cenný zdroj informací, historikům pak poskytne základní náhled do interpretační roviny jejich ruských kolegů.

Matěj Bílý

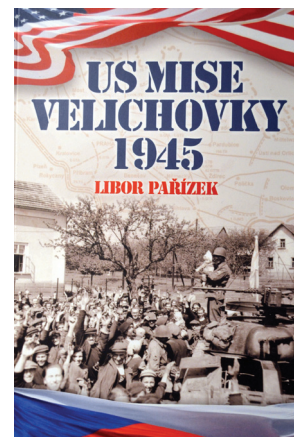
■ Libor PAŘÍZEK

US mise Velichovky 1945. Američtí vojáci ve Velichovkách 8. května 1945
Centrum české historie o. p. s., Praha 2015, 65 s.

Pro zájemce o druhou světovou válku jistě není pojem Mise Velichovky neznámý. Byť se jednalo o operaci co do počtu nasazených vojáků a techniky velmi malou, byla pro závěr druhé světové války ve střední Evropě poměrně důležitá, a to nejen proto, že se během ní dostala malá jednotka U. S. Army přes celé území Čech, tehdy ještě Protektorátu Čechy a Morava, až do štábu velitele skupiny armád Mitte polního maršála Ferdinanda Schörnera v lázních Velichovky ve východních Čechách.

Hlavním účelem této mise bylo informovat polního maršála Schörnera o podmínkách bezpodmínečné kapitulace a fakticky tak zastavit bojové operace všech jednotek armádní skupiny Mitte, tedy především operace proti bojovníkům českého povstání, které se rozhořelo 1. května v Přerově, kde bylo sice krvavě potlačeno, ale následně se objevilo množství povstaleckých ohnisek po celém území ještě existujícího Protektorátu.

V úvodu knihy *US mise Velichovky 1945* popisuje badatel Libor Pařízek válečnou situaci na území Protektorátu, operace U. S. Army a Rudé armády i jejich protivníka, tedy Wehrmachtu a Waffen-SS. Podrobně rozebírá důvody, které vedly velení americké armády k rozhodnutí vyslat misi hlu-

boko na území, jež ovládal nepřítel a kde zároveň operovali čeští povstalci a partyzánské jednotky, složené s Čechů, Rusů a Ukrajinců.

Pro čtenáře, který není s průběhem mise obeznámen podrobně, bude jistě mnoho míst této rozsahem sice nevelké, ale informacemi nabitě publikace překvapením. K takovým místům patří fakt, že velitel mise se domníval, že polního maršála Schörnera najdou již v Praze, jeho krátké, pouze několikaminutové jednání s povstaleckým velitelstvím Bartoš v Bartolomějské ulici, následné jednání s vojenským velitelem Prahy generálem Rudolfem Toussaintem v Dejvicích, noční průjezd neosvětlenou bojující Prahou bez větších problémů, incident v Ostroměři, kdy část vojáků mise z neznalosti předala zajaté vojáky Wehrmachtu včetně jednoho generála jednotce ruských partyzánů a kdy jeden z vojáků U. S. Army ujistil Rusy, že se nejedná o zajatce jeho jednotky, neboť se se zajatci nemohou zdržovat. Nedlouho po svém předání byli tito muži zastřeleni, ti, co přežili střelbu, dobiti sekýrou. Podrobná kapitola o jednání přímo v Schörnerově štábu v lázních Velichovky celý text knihy uzavírá.

Publikace Libora Pařízka je podle mého názoru prvním uceleným textem, který nejenže přináší kompletní historii Mise Velichovky, zasazenou do širšího rámce událostí na území Protektorátu, ale hlavně vyvrací mýty a konstrukce vybudované komunistickou historiografií, která ústy svých historiků tvrdila, že mise byla porušením dohod o demarkační linii, že se západní spojenci snažili s nacisty dohodnout na společném postupu proti Rudé armádě, což je bohužel nesmysl, kterému věřil i paranoidní Josef Vissarionovič Stalin, nebo že tato mise byla první ozbrojenou vlašťovkou, která měla na pancířích U. S. Army přinést do Československa tyranii kapitálu. Autor zcela po právu připomíná, že kromě lží a pomluv se vlastně do roku 1989 o této události ze samého konce války prakticky nehovořilo, stejně jako o řadě dalších dějů.

Pro příznivce vojenské historie a vojenské techniky má publikace další

bonusy: jednak podrobný seznam všech vozidel, která se mise účastnila, tedy především jeepů a obrněnců M8 Greyhound, a dále obrovské množství fotografií zachycujících její průběh, ale především právě vojenskou techniku.

Nedostatkem publikace, která nepadá na vrub autora, ale nakladatele, je absence jmenného a místního rejstříku a přehledné podrobné mapy, která by popisovala celou trasu Mise Velichovky. Vzhledem k velkému množství fotografií ze soukromých sbírek, které jsou ve většině knižně publikovány poprvé, by knize slušel větší formát, ovšem to už není kritika, spíš zbožné přání příliš náročného čtenáře.

V každém případě se čtenáři, který se podrobně zajímá o závěr druhé světové války, dostává do rukou publikace, jež je cenným kamenem do rozsáhlé a složité mozaiky dějů na území dnešní České republiky v posledních fází druhé světové války.

Jiří Padevět

■ Keith LOWE

Zdivočelý kontinent. Evropa po druhé světové válce

Paseka, Praha - Litomyšl 2015, 424 s.

Čtenáři se mnou jistě budou souhlasit, když na úvod konstatuji, že téma druhé světové války je v odborné literatuře jedno z nejpopsanějších vůbec. Stačí se podívat na produkci českých, ale i světových nakladatelství, která vydávají stovky zajímavých i méně zajímavých titulů. Najdeme mezi nimi velmi čtivé a objemné publikace, ale výjimkou bohužel nejsou ani práce parazitující na různých konspiračních teoriích či mnohokrát popsanych momentech. O to těžší je tedy nalézt téma či spíše přístup, který by odhalil nové poznatky a na danou problematiku vrhl nové světlo.

V první polovině roku 2015 se na pultech našich knihkupectví objevila objemná kniha z nakladatelství Paseka *Zdivočelý kontinent. Evropa po druhé světové válce*. Jejím autorem je britský spisovatel Keith Lowe (nar. 1970), který publikuje nejen historické práce, ale je také autorem románu

Tunnel Vision z roku 2001. Za zmínku jistě stojí i to, že se druhé světové válce věnoval již v knize *Inferno: The Devastation on Hamburg, 1943*, vydané v roce 2007. V ní se zaměřil na bombardování města Hamburk britskými a americkými bombardéry v létě 1943. Jeho další kniha, jak už její název napovídá, sleduje mnohem širší časové rozmezí i geografický prostor. Autor si dal nelehký úkol zmapovat celý kontinent, od východu po západ, během zlomového a bouřlivého období let 1944-1949.

V úvodu se Keith Lowe ohrazuje proti názoru některých historiků, že Evropa po druhé světové válce udělala tlustou čáru a začala znovu, doslova povstala z trosek a sutin. Tento pohled považuje oprávněně za zjednodušující a příkrášlený. Druhá světová válka neskončila jedním dnem a ukončit pokračující problémy a konflikty trvalo měsíce a roky. Příběh Evropy pro něj proto není příběhem obnovy, ale naopak pádu do anarchie, což předznamenává i začátek knihy, který připomíná postapokalyptické románové vyprávění. Jde tedy o pokus vysvětlit, jak evropský kontinent nakonec povstal z popela. Autor přiznává, že se pokouší o nemožné: popsat chaos.

Kniha je rozdělena na čtyři části. První, Dědictví války, popisuje, co vše bylo během druhé světové války zničeno, materiálně i morálně. Zmíněny jsou ztráty na životech, vraždění Židů, ale i obrovské přesuny obyvatelstva prchajícího před východní frontou. Propad do anarchie dokládají popisy

rabování, krádeží i znásilňování v zemích bez řádu.

Druhá část, nazvaná Pomsta, se věnuje poválečnému potrestání kolaborantů, válečných zločinců, ale i obyčejných civilistů – Němců. Je zde i řada zmínek o Československu, které je tu uvedeno na prvním místě v souvislosti s největším nepřátelstvím vůči německým obyvatelům. Lowe poznamenává, že *připustit si, že také Němce, a to nejen vyznavače nacismu, ale i obyčejné muže, ženy a děti, lidé různými způsoby strašlivě mučili a ponižovali, a uvědomit si, že takových zločinů byli schopni i naši vlastní krajané – tomu se většina společnosti ve spojeneckých zemích vždy instinktivně vyhýbala.* (s. 118)

Třetí kapitola Etnické čistky se věnuje židovským útěkům a návratům v Evropě a odsunu Němců. Připomíná antisemitismus, který se projevoval v zemích obsazených Rudou armádou. Fašistická posedlost rasou měla na postoje Evropanů značný vliv i po skončení války.

Poslední část nese název Občanská válka a autor v ní poukazuje na fakt, že druhá světová válka způsobila řadu problémů a konfliktů, které trvaly ještě po jejím skončení. Mezi ty hlavní jsou zařazeny konflikty ve Francii a Itálii, občanská válka v Řecku či teror panující ve východní Evropě. Některé z nich byly jen pokračováním politických bojů, jež měly své počátky v době druhé světové války, ale v jiných zase vyvrcholilo napětí, které se stříдалo po celá desetiletí.

Domnívám se, že kniha Keitha Lowe si najde mnoho českých čtenářů. O jejím úspěchu svědčí i to, že autor za tuto práci obdržel Hesell-Tiltman Prize a Italian National Prize Cherasco Storia. Její originalita tkví právě v komplexním uchopení tématu obnovy poválečné Evropy. Autor ve všech částech využívá nejen dosud publikované práce, ale velmi hojně cituje různé vzpomínky vojáků, civilistů, humanitárních pracovníků, zkrátka přímých účastníků popisovaných událostí, což knize přidává na atraktivitě a čtivosti. Na mnohokrát popsané události je tak nahlíženo z jiné perspektivy.

Martin Dolejský

■ Vladimír BRUŽEŇÁK

Ve stínu Krušných hor

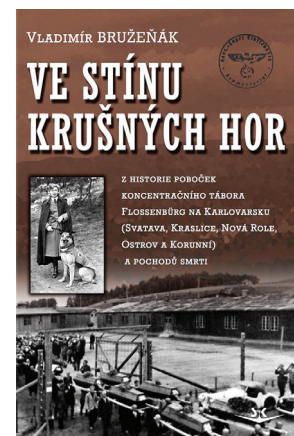
Svět křídél, Cheb 2015, 296 s.

V české historické literatuře i v literatuře faktu je, pokud se týká období okupace Československa nacistickým Německem, výrazně akcentováno území takzvaného Protektorátu Čechy a Morava oproti území obsazenému Wehrmachtem a dalšími nacistickými ozbrojenými a represivními složkami již v roce 1938. Důvodů je zřejmě několik, od faktu, že na zmíněném teritoriu byla odbojová činnost nepoměrně menší než v oblastech okupovaných po 15. březnu 1939, až po pocit, že se vlastně nejedná o naši historii, ale o historii sudetských Němců. Řada autorů se možná obává, že by vstoupili na pole spíše politické než historické, na pole, na kterém se budeme donekonečna dohadovat, zda říkat Sudety, nebo české pohraničí.

Vladimír Bružeňák se na toto pole nebojí vkročit. V centru jeho zájmu leží Sokolovsko a Karlovarsko, což doložil již předchozí prací *Květen bez šeláků* s podtitulem *Konec 2. světové války na Sokolovsku a v jeho nejbližším okolí*. V nové knize *Ve stínu Krušných hor* s podtitulem *Z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti* opět zůstává v regionu, nicméně vzhledem k závažnosti zpracovaného tématu má publikace daleko širší dopad.

Autor si ve stručném úvodu všímá historie samotného koncentračního tábora Flossenbürg a poté v samostatných kapitolách historie jednotlivých poboček na území dnešní České republiky, respektive areálu vymezeného v podtitulu knihy. První kapitola je věnována pracovnímu táboru Svatava. Autor čtenáře provede historií jeho vzniku, věnuje se osobám velitelů a dozorců i jednotlivým vybraným vězňům, líčí pracovní nasazení vězeňků i vězňů a život v táboře. Samostatná podkapitola patří propouštění a útěkům vězňů, zemřelým v táboře a nakonec jeho osvobození.

Stejným způsobem jsou strukturovány i následující kapitoly o pra-

covním táboře Kraslice, pracovním táboře Nová Role, převýchovném a pracovním táboře Ostrov a pracovním komandu Korunní. Autor pracuje nejen s pamětníky a českými archivními zdroji, ale i s archivy německými, francouzskými a americkými, což mu umožňuje sledovat osudy jednotlivých vězeňků a vězňů od příchodu do některého z táborů až po jejich odchod s pochodem smrti, osvobození nebo úmrtí.

Fenomén pochodů a transportů smrti, kterými byly dnešní západní Čechy na jaře 1945 doslova protkány, sleduje autor velmi pozorně a opět díky použití zahraničních pramenů sestavuje sice neúplnou (tam, kde prameny chybějí), ale velmi precizní a podrobnou mozaiku o přesunech vězňů při pokusu nacistů zlikvidovat všechny svědky takzvaného konečného řešení. V přehledných tabulkách zachycuje, kolik obětí bylo v kterém táboře, kolik jich odešlo na pochod smrti. Snaží se mapovat i trasy některých z těchto pochodů, což je v mnoha případech vzhledem k prakticky nulové pramenné základně velmi obtížné.

Recenzovaná kniha je velmi důležitým příspěvkem nejen k historii zkoumaného regionu, ale i k historii celé střední Evropy. Podle mého názoru by si zasloužila minimálně německé vydání. Vladimír Bružeňák odvedl vynikající práci a jediné, co se dá knížce vytknout, je absence rejstříků, což ovšem nepadá na hlavu autora, ale nakladatele.

Jiří Padevět